

CAPITOLUL I

Evoluția istorică a dreptului de retenție

Dreptul de retenție este o instituție juridică în jurul căreia, de-a lungul timpului, au existat multe divergențe și dezbateri doctrinare, urmare a faptului că majoritatea codurilor civile continentale nu cuprind o reglementare cu titlu general a acesteia, ci doar aplicații particulare în diferite materii. Așadar, de aici a apărut necesitatea interpretării acestor texte cu scopul de a fixa o teorie generală aplicabilă dreptului de retenție ca instituție juridică de sine stătătoare cu o mare utilitate pentru creditor prin efectul său energic și prin caracterul extrajudiciar.

În afara dreptului de retenție autonom pe care îl tratăm în cuprinsul acestei lucrări, trebuie spus că refuzul de restituire a unui bun, adică efectul principal al retenției, poate să rezulte dintr-un contract de gaj, deoarece această formă de garanție ia naștere în mod valabil nu doar prin consimțământul părților, ci odată cu deposedarea debitorului. Esența gajului constă tocmai în prerogativa creditorului de a păstra bunul în mâinile sale până la stingerea creanței.

Obiectul studiului nostru este însă dreptul de retenție născut în lipsa oricărei manifestări de voință a părților, datorită unor circumstanțe care leagă strâns creanța a cărei executare este reclamată de bunul aflat în puterea creditorului. Temeiul dreptului de retenție este deci unul legal, și nu convențional, fiind un mijloc prin care legiuitorul protejează o anumită categorie de creditori, urmare a naturii creanței lor. Codul civil român de la 1864 prevedea acest drept numai în cazul unor anumiți creditori, născându-se întrebarea firească dacă aceste norme trebuie interpretate restrictiv sau, prin apelul la echitate, se poate vorbi despre un principiu general al dreptului de retenție aplicabil în situații analoge.

Trebuie spus *ab initio* că vechiul nostru Cod civil este rezultatul unei îndelungate influențe franceze asupra culturii românești, care s-a

manifestat și pe planul științelor juridice, deoarece nici Codul civil francez de la 1804 nu conținea o reglementare la nivel formal a unei teorii generale a dreptului de retenție de natură să fixeze un domeniu de aplicare bine definit ori un regim juridic clar.

Prezentul capitol va cuprinde trei secțiuni: prima dintre ele urmărește să scoată în evidență originile romane ale acestui mecanism juridic și evoluția sa până în epoca modernă, în timp ce a doua tratează unul dintre elementele centrale ale tezei, anume domeniul de aplicare al dreptului de retenție. Acest subiect este tratat în primul capitol, referitor la evoluția istorică a acestei instituții juridice, deoarece a creat de departe cele mai vii dezbateri, astfel încât doctrina a evoluat de la recunoașterea limitativă a dreptului de retenție, doar în cazurile prevăzute de lege, la o interpretare cât mai extensivă a lui *debitum cum re iunctum*.

Inconvenientul unei interpretări *lato sensu* a sintagmei „*debitum cum re iunctum*” este, după cum vom vedea, o apropiere foarte mare a dreptului de retenție față de un alt mecanism cu rol de garanție, apropiere care a stârnit mult interes și din partea doctrinei în efortul său de a delimita clar domeniul de aplicare al celor două instituții juridice.

Vom încerca, firește, să facem o analiză a modului în care legiuitorul alege să reglementeze cele două mijloace juridice puse la dispoziția creditorului, pentru a vedea dacă intenția sa este aceea de a asimila dreptul de retenție fundamentat pe o conexitate juridică excepției de neexecutare sau, dimpotrivă, formularea textelor legale se opune acestei idei. Ultima secțiune a prezentului capitol abordează într-un mod succint problema fundamentelor identificate pentru dreptul de retenție în literatura de specialitate.

Secțiunea 1 ***Originea dreptului de retenție***

§1. Originea romană a dreptului de retenție

Trebuie spus *a priori* faptul că sistemele de drept continentale au la origine dreptul roman datorită condițiilor istorice de formare și dezvoltate ale statelor Europei Continentale, puternic influențate de

expansiunea Imperiului Roman, care după destrămarea a lăsat o amprentă de neînlăturat asupra teritoriilor stăpânite. Or, în aceste condiții era firesc ca normele de drept, ca instrument pentru realizarea ordinii sociale, să rămână puternic influențate de cele edictate în perioada Imperiului, ori chiar neschimbate.

Ținând cont de aceste aspecte, atunci când căutăm originea dreptului de retenție, ea poate fi găsită în dreptul roman. Lipsa *ab initio* a unui regim juridic general și a statutului de instituție juridică de sine stătătoare a acestuia își are explicația în originea pretoriană a excepției de dol ale cărei efecte presupuneau un drept de retenție pentru *excipiens*. Așadar, în dreptul roman această excepție putea fi invocată de către posesorul evins care a realizat cheltuieli necesare și utile cu bunul pe care îl stăpânea ori în ipoteza în care *excipiens* este creditor al unei obligații izvorâte dintr-un contract sinalagmatic, care în egală măsură nu a fost executată¹.

Cu privire la caracterul pretorian al *exceptio doli*, se poate spune că demonstrează fundamentarea acesteia pe ideea de echitate, fapt din care derivă și aspectul că regimul juridic al dreptului de retenție și domeniul său de aplicare sunt o creație jurisprudențială născută din nevoia de echitate socială și contractuală, precum și de protecție a bunei-credințe, idei care se află la baza oricărui sistem de drept. Tot în sprijinul celor arătate s-a susținut că lipsa unor norme juridice care să reglementeze dreptul de retenție se datorează faptului că acesta este o emanație a dreptului natural, și nu a celui pozitiv, creat de către stat².

Referindu-ne la originile romane ale dreptului de retenție, prin raportare la influența normelor edictate în perioada imperiului exercitată asupra dreptului modern continental, nu putem totuși să ignorăm faptul că sistemul juridic englez întemeiat pe valoarea precedentului judiciar ca izvor de drept cunoaște la rândul său o instituție juridică echivalentă retenției. Așadar, în cazul sistemelor de drept de

¹ A se vedea M. Planiol, *Traité élémentaire de droit civil*, Ed. Pichon F. & Durand, Paris, 1924, p. 795.

² É.D. Cabrye, *Du droit de rétention. Droit romain. Ancien droit français. Droit actuel*, Ed. A.A. Durand, Paris, 1860, p. 5.

tip anglo-saxon dreptul de retenție este recunoscut creditorului fie în temeiul *common law*-ului, fie al legii scrise și în final al echității¹.

§2. Evoluția medievală a dreptului de retenție

În Franța medievală dreptul de retenție era prevăzut în mai multe acte normative (de tipul ordonanțelor sau cutumelor regale ce se bucurau de forță obligatorie pe întreg teritoriul statului) în favoarea unor anumiți creditori. Este cazul Cutumei din Paris, care acorda un drept de retenție hangiului asupra bunurilor călătorului, dar și comoștenitorului obligat la raport, acesta din urmă fiind reglementat și în cuprinsul Cutumei din Orleans².

Una dintre cele mai importante reglementări medievale în materia dreptului de retenție s-a realizat prin intermediul unei ordonanțe edictate în anul 1539, Ordonanța din Villers-Cotterets, care institua un drept de retenție în favoarea constructorului pe terenul altuia și a celui care a realizat doar îmbunătățiri ori reparații ale unui bun străin. Tot această ordonanță are meritul de a stabili un termen peremptoriu până la care trebuia tranșat litigiul în legătură cu creanța garantată (astfel încât ea să devină lichidă), sub sancțiunea pierderii dreptului de retenție³. Această dispoziție a avut ca scop limitarea exercitării dreptului de retenție pe o perioadă nedeterminată, ceea ce putea lua forma unui abuz de drept.

Codul civil al lui Napoleon de la 1804 preia în mare parte ipotezele în care dreptul de retenție era recunoscut în textele ordonanțelor și cutumelor medievale, rămânând constant în opțiunea de a nu reglementa cu titlu general dreptul de retenție, ci doar aplicații ale acestuia, cu precădere în materie contractuală, dar și extracontractuală. Acest lucru a dus la apariția unor puternice controverse în doctrină, asupra

¹ Pentru detalii privind izvoarele formale ale retenției în dreptul englez, a se vedea G.I.D. Popesco, *Le droit de rétention en droit anglais, avec des aperçus comparatifs en droit français, droit allemand et droit suisse*, Ed. Librairie Arthur Rousseau, Paris, 1930, pp. 27-34.

² A se vedea, în acest sens, M. Voicu, *Dreptul de retenție. Aplicații în materie civilă, comercială și maritimă*, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 38.

³ A se vedea M. Planiol, *op. cit.*, p. 795.

căroră vom reveni ulterior. După cum am mai spus, legiuitorul român de la 1864 a adoptat un cod cu o puternică influență franceză, având aceeași poziție de a nu reglementa o teorie generală a dreptului de retenție care să îi asigure un loc în sistemul de garanții a executării obligațiilor. Este considerentul pentru care am apreciat necesar să prezentăm pe scurt evoluția reglementării retenției în dreptul francez.

§3. Concepția asupra dreptului de retenție

Problema concepției asupra dreptului de retenție se pune în contextul tendințelor doctrinei contemporane, care încearcă să găsească o explicație pentru efectele diferite ale dreptului de retenție prin raportare la tipul de conexitate ce îl justifică.

3.1. Concepția unitară

Doctrina clasică¹ susține opinia conform căreia dreptul de retenție trebuie privit ca o instituție unitară, în ciuda specificității acestuia derivată din tipul de legătură juridică între creanța garantată și bunul ce formează obiectul garanției.

Astfel, noțiunea de *debitum cum re iunctum* este analizată într-un sens larg care cuprinde atât ipoteza conexității materiale, când în mod concret datoria este generată de bun pe durata deținerii lui de către creditor, dar și ipoteza conexității juridice, care leagă bunul de creanța garantată doar prin simpla conjunctură că dreptul de creanță al creditorului și obligația de remitere sau restituire a bunului al cărei debitor este își au izvorul în același raport juridic. Potrivit acestei viziuni, pentru nașterea dreptului de retenție este verificată doar existența unei legături de conexitate, fără a se analiza natura acesteia, din care rezultă și unele diferențe de regim juridic, cu precădere referitoare la opozabilitate.

¹A se vedea, în susținerea acestui punct de vedere: G. Marty, P. Raynaud, Ph. Jestaz, *Les sûretés. La publicité foncière*, 2e éd., Ed. Sirey; Paris, 1987, pp. 32-34; H., L. et J. Mazeaud, F. Chabas, *Leçons de droit civil. T. III. Sûretés. Publicité foncière*, vol. 1, 7e éd., par Yv. Picod, Ed. Montchrestien, Paris, 1999, pp. 191-194; J. Mestre, E. Putman, M. Billiau, *Traité de droit civil. Droit commun des sûretés réelles*, sous la direction de J. Ghestin, LGDJ, Paris, 1996, p. 63.

3.2. Concepția dualistă

În perioada contemporană, cercetările asupra naturii juridice a dreptului de retenție au evoluat către o viziune eterogenă asupra acestei instituții, datorată caracterului specific al fiecărui tip de conexitate pe care se întemeiază acesta¹. Așadar, potrivit acestei teorii, există trei specii ale dreptului de retenție în funcție de tipul de legătură care justifică reținerea bunului de către creditorul retentor pentru garantarea creanței sale. Este vorba, în primul rând, de un drept de retenție fundamentat pe o conexitate materială, caz în care există o legătură de determinare între bun și creanță, al cărei obiect este reprezentat de cheltuielile ocazionate de bun în temeiul unui fapt juridic licit sau ilicit. Un al doilea tip de drept de retenție este cel fundamentat pe conexitatea juridică determinată de unitatea de origine a obligațiilor părților, ceea ce determină necesitatea executării simultane a acestor obligații și face ca acest tip de retenție să fie foarte greu de delimitat în raport cu excepția de neexecutare a contractului. Nu în ultimul rând, doctrina franceză admite cu mai puține rezerve un drept de retenție convențional ca fiind un diminutiv al gajului și, în mod evident, natura contractuală a acestuia duce la o diferențiere majoră a sa față de retenția recunoscută de lege în favoarea creditorului titular al unei creanțe cu un nex special față de bunul pe care îl reține.

Analiza tripartită a dreptului de retenție este justificată de autorul său prin imposibilitatea de a trasa un regim juridic unitar aplicabil dreptului de retenție și prin lipsa unei calificări juridice certe a acestei instituții ca făcând parte din categoria garanțiilor reale².

3.3. Concepția Codului civil din 2009 asupra dreptului de retenție

Reglementarea cu titlu general a dreptului de retenție în cadrul art. 2495-2499 ne îndreptățește să credem că legiuitorul român este adeptul unei concepții unitare asupra dreptului de retenție, realizând în mare parte o preluare a doctrinei tradiționale în materie. Ne susținem

¹ A. Aynès, *Le droit de rétention. Unité ou pluralité*, Ed. Economica, Paris, 2005, p. 12.

² *Idem*, p. 9.